

שבילי

שבילים בחסידות ברסלב

יום ו', ערב שבת | פרשת נשא | ח' בסיון ה'תש"ע

שבילים יקצור

"פֶּאָסֶף קָצִיר קָמָה וְזָרְעוּ שְׂבָלִים יִקְצֹר...
כְּמִלְקֵט שְׂבָלִים בְּעֵמֶק רְפָאִים" (ישעיה יז,
ה). דרכו של קוצר למלאות ידו מלא הכף
קמה, ובזרועו השנית יקצור במגל. ברם לא זו
בלבד, אלא אף אם יצמחו במקום רזה וכחוש
– בְּעֵמֶק רְפָאִים – אחת הנה ואחת הנה, לא
ימלטו מידו כי ילקטם אחד אחד, אַחַת לְאַחַת
לְמִצָּא הַשָּׁבוֹן.

"נימא ונימא מצטרפת לבגד גדול, פרוטה
ופרוטה – לחשבון גדול" (בבא בתרא ט, ב).
וכך חוברים צלילים של כינור, ניצוצות של
אור, שנות דור ודור – לצרור המור, כליל
יופי נחל-נובע מְמָקוֹר, לא יִסְלָה בְּכֶתֶם טְהוֹר,
נְתַחֲתִיו לא יִתֵּן סָגוֹר.

ויהי נועם ה' אלקינו עלינו, ומעשה ידינו כוננה
עלינו, ומעשה ידינו כוננהו.

גלגולו של זכתב

בשולי הגליון התשיעי, לאחר שפורסם בו בסייעתא דשמיא מכתב חדש של רבינו הקדוש,
הבטחנו לקהל קוראינו היקרים סדרת מאמרים שבהם נתחקה אחר גלגולו המרתק של
המכתב, תוך השוואה לקורות שאר המכתבים של רבינו, אֶת אֲשֶׁר יִשְׁנוּ פֶה וְאֶת אֲשֶׁר אֵינְנו
פֶה עִמָּנו הַיּוֹם.

ובכן, כפי שהזכרנו באותו גליון משמח, מצאנו את המכתב דנן בפאתי ספר לועזי בשם
'פוטוגרפינג דה ג'ואיש ג'יישן', שנדפס בשנה האחרונה בחו"ל, המכיל תמונות נדירות
שזולמו על-ידי המשלחת האתנוגרפית של החוקר ש. אנ-סקי.

בחפצנו להתמקד יותר בתוכנו של המכתב – לדקדוקיו ומשמעותיותו, לא הארכנו בגליונות
הקודמים אודות המשלחת וקורותיה. אולם כעת נעסוק בכך בהרחבה, נקרא על עוד גנזים
ברסלבאים שאספו חבריה, ונצא בעקבותיהם למסע חיפוש מופלא.

■ ■ ■

בשנים תרע"ב-תרע"ד, בטרם פרצה מלחמת-העולם הראשונה, פעלה באוקראינה משלחת
אתנוגרפית במימון הברון ולדימיר גינצבורג. בראש המשלחת עמד החוקר ש. אנ-סקי,
ששמו המקורי היה: שלמה זנוויל רפופרט (תרכ"ג-תרפ"א).

מטרת המשלחת הייתה לחקור את העיירה היהודית ('דאָס ייִדישע שטעטל') ולהציל משהו
מנכסי הרוח והתרבות שלה לפני שיאבדו בלהט הקדמה והמהפכה. וכך יצאה לדרך, חדורת
מוטיבציה – לאסוף פריטים ונתונים שונים הקשורים לאתנוגרפיה יהודית ולפולקלור,
תעודות היסטוריות וספרים שעוברים מדור לדור; לבצע הקלטות (- בעזרת פונוגראף) של

מנגינות והצגות מוסיקליות; לצלם את בתי הכנסת ועיטורי הפנים שלהם, מצבות, מבנים ואתרים היסטוריים, יצירות אמנות וקישוטים, דמויות שונות של יהודים, תמונות של עוסקים במלאכתם וכן להנציח קטעים המתארים את המנהגים, התפילות ואת חיי היום-יום.

בקיץ תרע"ב החלה עונת המחקר הראשונה, שבה השתתפו: ש. אנ-סקי, אחיינו הצייר והצלם שלמה יודובין, וחוקר המוסיקה יואל אנגל. המשלחת התמקדה בחבל וולין שבאוקראינה, והחלה בעבודתה. התוצאות עלו על כל הציפיות: מאות אגדות, סיפורים, איזכורים היסטוריים; מעל לחמש-מאות שירי עם וחרוזים קטנים. ומעל למאתיים פריטים שנרכשו עבור המוזיאון העתידי – ספרים, כתבי-יד, חפצים עתיקים בעלי ערך אמנותי וכדומה. בעונות המחקר תרע"ג-תרע"ד גדל הרכב המשלחות. בנוסף על אנ-סקי ויודובין, השתתפו בהן גם חוקר הפולקלור המוסיקלי זוסמן קיסלגוף ושלושה סטודנטים – ביניהם: אברהם רכטמן שהיה מזכיר המשלחת, ומאוחר יותר, בשנת תשי"ח, פרסם את זיכרונותיו מאותה תקופה בספר "ידישע עטנאָגראַפיע און פּאָלקלאָר".

עונת העבודה השנייה

בקיץ תרע"ג יצאה המשלחת שוב לחבל וולין. תוך חודשיים וחצי אספה כאלף סיפורים ואגדות, הקליטה מספר דומה של שירים ומנגינות, צילמה כאלף צילומים ורכשה עבור המוזיאון העתידי כארבע-מאות פריטים וכעשרים כתבי-יד קדומים.

לאחר שביקרה בכ-ארבעים ערים ועיירות, ביניהן במרכזים היהודיים הגדולים של קובל, לודמיר (- ולאדימיר-וולנסקי), דובנו, קרמנץ, אוסטרוג (- אוסטרהא) ואחרים, סיימה המשלחת את חקר חבל וולין ועברה לחבל פודוליה. בפודוליה חקרה המשלחת למעלה מעשרים יישובים יהודיים, כולל קהילות יהודיות מפורסמות כברסלב, מיקולאייב, נמירוב, פרוסקורוב, טולצ'ין, חמלניק ושרגורוד. המשלחת פעלה גם במז'יבוז', עיירתו של הבעל-שם-טוב, חברה הרבו לצלם את בית הקברות של העיירה ואת רחובותיה והקליטו יצירות מוסיקליות נדירות בעזרת הפונוגראף שהיה ברשותם.

עונת העבודה השלישית

את תחילתה של שנת תרע"ד הקדיש אנ-סקי למיזון החומר שנאסף, ולארגון עונת העבודה החדשה. בעונה זו המשיכה המשלחת את מחקרה בפודוליה וביקרה בכמה ערים ועיירות בחבל קייב. כשהתחילה מלחמת-העולם הראשונה, בקיץ של אותה שנה, נפסקה עבודת המחקר עקב מעצרו של יודובין ורכטמן בעיר ז'יטומיר, בחשד לריגול. הודות להתערבותו המהירה של אנ-סקי שוחררו החשודים ממעצרם, וחזרו לפטרבורג עם החומר שנאסף. וכך הופסקה העבודה באופן רשמי עד לגמר המלחמה.

את הדו"ח המסכם על תוצאות עבודתה של המשלחת שלח אנ-סקי כבר מגליציה, שאליה נסע כדי לסייע לנפגעי המלחמה. לפי מסמך זה, המשלחת "חקרה קרוב לשבעים יישובים של חבלי וולין, פודוליה וחלק מחבל קייב. מלבד כשבע-מאות מוצגים בעלי ערך אמנותי, היסטורי או דתי, אשר יהוו יסוד למוזיאון העם היהודי שייפתח בקרוב בפטרבורג (- פטרבורג), רשמה המשלחת מעל לאלפיים אגדות-עם, מעל לאלף וחמש מאות שירים; הוקלטו קרוב

לאֶלֶף נִיגוּנִים – שִׁירִים, נִיגוּנֵי תְּפִילָה וְאַחֵרִים, כְּמוֹת גְּדוּלָה שֶׁל חוֹמֵר אֲתוֹנוֹגְרָפִי מִגּוּוֹן – מְנַהֲגִים, טַקְסִים, בְּרֻכּוֹת, אִמְרוֹת וְכדוּמָה; נֶאֱסָפוּ כְּמֵה מֵאוֹת תְּעוּדוֹת עֵתִיקוֹת בְּעֵלוֹת עֶרֶךְ הִיסְטוֹרִי, אוֹסְפֵי מִכְתָּבִים שֶׁל אֲנָשִׁים יְדוּעִים, זִכְרוֹנוֹת, קְרוֹב לְמֵאָה כְּתָבֵי-יָד וּפְנֻקְסֵי קֵהִילוֹת; הַצְטָבַר אוֹסֵף גְּדוֹל שֶׁל צִיּוּרִים עֵתִיקִים מְקוֹרִיִּים, עִמּוּדֵי שַׁעַר שֶׁל פְּנֻקְסֵי הַקֵּהִילוֹת, 'מְזוֹרְחִים', כְּתוּבוֹת וְעוּד; צוֹלְמוֹ קְרוֹב לְאַלְפֵי חֲמֵשׁ מֵאוֹת צִלּוּמִים שֶׁל בְּתֵי-הַכְּנֶסֶת – הַחֲזוֹת הַחִיצוֹנִית וְעִיצוּב הַפְּנִים, אֲרוֹנוֹת-הַקּוֹדֵשׁ וּפְרִיטֵי יוֹדֵאִיקָה שׁוֹנִים, וְכֵן צִלּוּמִים שֶׁל מִצְבוֹת, דְּמוּיוֹת טִיפּוֹסִיּוֹת שֶׁל יְהוּדֵי עֵירוֹת, קְטָעִים מַחֵי הַיּוֹם-יּוֹם וְעוּד וְעוּד."

הַאִירוּעִים הַשׁוֹנִים שֶׁהִתְרַחְשׁוּ בֵּין הַשָּׁנִים תַּרְע"ד וְתַרע"ז – מִלַּחַמַּת הָעוֹלָם הָרֵאשׁוֹנָה וְהַתְּהַפּוּכּוֹת בְּרוֹסִיָּה, שְׁגוּלַת הַכּוֹתֶרֶת שֶׁלֶהֵן הֵייתָה מֵהַפְּכַת אוֹקְטוֹבֵר (- הַמַּהֲפָכָה הַבּוֹלְשֵׁבִיקִית) – קָטְעוּ אֶת עִבּוּדָתוֹ שֶׁל אֲנִי-סְקִי וּפִזְרוּ אֶת אוֹסְפֵי לְכָל רוּחַ. רַק לְאַחַר מֵאַמְצִים גְּדוֹלִים עָלָה בְּיַד צוּוֹת הַמְּשַׁלַּחַת לְהַבִּיא אֶת רֹב הַחוֹמֵר לְפֶטְרִבּוֹרְג, אוֹלֵם חֲלָקִים מִמֶּנּוּ נִשְׁאָרוּ בְּקִיֵּיב, אוֹ מִצְאוּ אֶת דְּרַכְס לְמוֹסְקָבָה.

הַמוֹזִיאוֹן הַיְהוּדִי שֶׁנִּפְתַּח בְּפֶטְרִבּוֹרְג עוֹד בִּימֵיו שֶׁל אֲנִי-סְקִי, פִּעַל רַק זְמַן קָצֵר מֵאֵד, אִם כִּי נִפְתַּח מִחֲדָשׁ וְהוֹסִיף לְהַתְקִיִּים עוֹד כְּמֵה שָׁנִים אַחֵרֵי מוֹתוֹ, עַד שֶׁעָלָה הַכּוֹרֶת עַל כָּל גִּילוּי שֶׁל תְּרֻבוֹת יְהוּדִית עֲצֵמַאִית בְּבְרִית-הַמוֹעֲצוֹת. מֵאֵז נֶעֱלַם הָאוֹסֵף, וְרַק לְאַחַר פִּירוּקָה שֶׁל בְּרִית-הַמוֹעֲצוֹת – לְפָנֵי כ־20 שָׁנָה, הַחֲלוּ לְצוּף מִתּוֹךְ הַהִרְסוֹת קְרָעִים וְקָטְעִים מִן הָעֵבֶר הַקֶּדֶם-קוֹמוֹנִיסְטִי, וּבְכָלֵל זֶה הָעֵבֶר הַיְהוּדִי. וְכֵן נִמְצְאוּ בְּמִרְתְּפֵי הַמוֹזִיאוֹן הָאֲתוֹנוֹגְרָפִי הַמְּמַלְכְּתִי בְּפֶטְרִבּוֹרְג, כְּמֵה אֲרֻגִּים שֶׁהִכִּילוּ חֶלֶק מִן הָאוֹסֵף הָאֵדִי. חֲלָקִים נּוֹסְפִים מִמֶּנּוּ הִתְגַּלוּ בְּסַפְרֵי הַלְּאוֹמִית שֶׁל אוֹקְרַאִינָה בְּקִיֵּיב, וּבִינֵיהֶם מִסְפָּר רַב שֶׁל הַקְּלִטוֹת מְקוֹרִיּוֹת – שֶׁשֶׂרְדוּ עַד לְזִמְנֵנוּ.

וּמִכָּאֵן לְהַקְשֵׁר הַבְּרַסְלָבִי. בְּסִפֵּר "יְיִדִישֶׁ עֵטְנָגְרָפִיעֵ אֹן פֶּאָלְקְלָאָר" (בּוֹאֲנוֹס-אִירֵס תְּש"ח), מֵתַעַד חֶבֶר הַמְּשַׁלַּחַת אֲבָרָהֶם רַכְטְמָן, אֶת בִּיקוֹרֵם בְּשַׁנַּת תַּרע"ג בְּעִיר בְּרִדִּיצ'ב – בְּמַחוּז ז'יטוֹמִיר שְׁבֵאוֹקְרַאִינָה, בְּהַשְׁתַּתְּפוֹת אֲנִי-סְקִי וְחֻבְרֵי הַצּוּוֹת.

בְּאוֹתוֹ בִּיקוֹר, מִסְפָּר רַכְטְמָן, הִתְפַּעֵל אֲנִי-סְקִי עִמּוֹקוֹת מִן הַקֵּהִילָה הַבְּרַסְלָבִית שֶׁפִּעֵלָה בְּעִיר, וְהוּא נִשְׁאָר לְשַׁבַּת בְּצַל-קוֹרֶתֶם לְמִשְׁךְ מִסְפָּר שְׁבוּעוֹת שְׁבָהֶם עִסְקוּ חֻבְרֵי הַמְּשַׁלַּחַת בְּתִיעוּד חוֹמֵר בְּרַסְלָבִי רַב וּמִגּוּוֹן. הֵם הִעֵתִיקוּ פְּנֻקְסֵי-קֵהִילָה וְסִיפּוּרִים עֲלוּמִים, הַקְּלִיטוֹ עֶשְׂרוֹת נִיגוּנִים וְנוֹסְחֵי-תְּפִילָה, וְאֵף יְצֵאוֹ בְּרֻכּוֹשׁ גְּדוֹל – חֲפְצֵי קוֹדֵשׁ וְכְתָבֵי-יָד שֶׁעֲרַכְם לֹא יִסּוּלָא בְּפִז.

הֵבֵה נַחְזוֹר לְרַגַע לְעוֹלָמָם הַמִּרְתַּק שֶׁל חֲסִידֵי בְּרַסְלָב דָּאז, וְנִקְרָא אֶת תִּיאוּרוֹ הַמִּרְגֵּשׁ וְהַמוֹפְלָא שֶׁל רַכְטְמָן – רוּוִי הַהִתְפַּעֲלוֹת.

הַטְּקִסְט הַמְּקוֹרֵי נִכְתָּב בְּאִידִישׁ, וְכֵן הִעֵתַקְנוּ אוֹתוֹ הֵנָּה. לְתוֹעֵלַת אֱלֹהֵי שְׁאִינֵם שׁוֹלְטִים בְּשַׁפָּה זוֹ, תְּרַגְמְנוּ אֶת הַדְּבָרִים לְשַׁפָּה הַמְּדוּבְּרֶת, וְהוּא מוֹצֵג בְּהַמְּשַׁךְ. הַמְּסַפְּרִים שֶׁבְּסוֹגְרִיִּים מְרֻבְּעוֹת מִתִּיחִסִּים לְהַעֲרוֹת שְׁבִמְקוֹר – הַבָּאִים הֵנָּה בְּסוֹף הַכְּתָבָה.

"שְׁלוֹשׁ-סְעוּדוֹת" אוֹן "מְלוּוֹה-מְלַכָּה" בִּי דֵי בְּרַאָצְלָאוּוֹעֵר חֲסִידִים

אוֹן דָּאָס "אִינִיקָל" וּוְאָס הָאָט גַּעֲשִׁפִּילַט פִּידֵל

וּוּעֵן דֵי עַקְסְפֵדִיעִיעֵ הָאָט אִין יָאָר 1913, בְּאִזְוֹכְט בְּאִרְדִּישְׁטֵעוּן, הָאָבֵן זִיךְ דָּאָרְט נָאָךְ גַּעֲפּוֹנֵעֵן אַרוֹם 60-70 מִשְׁפּוּחוֹת בְּרַאָצְלָאוּוֹעֵר חֲסִידִים, וּוְאָס הָאָבֵן גַּעֲלֵעֵבֵט פֶּאָר זִיךְ, אָפְגַעֲזוֹנְדֵרְט פּוֹן אַלְעֵמֵעֵן. זִי זִינְעֵן נִישְׁט צוּגַעֲלָאָזְט גַּעוּוְאָרְן

צו נעמען אן אַקטיוון אַנטייל אין קיין שום קהלישער טעטיקייט; זיי זיינען נישט אַריינגענומען געוואָרן אין קיין שום אַרטיקער חברה; מ'האַט זיך מיט זיי נישט מתחתן געווען, און בכלל אויסגעמיטן צו האָבן מיט זיי וועלכע נישט איז מגע ומשא.

צווישן זיך אָבער האָבן די עטלעכע צענדליק בראַצלאָווער חסידים געלעבט אין גרויס אחדות און התקרבות. זיך ממש געטיילט מיטן ביסן פון מויל. איינעמס שמחה איז געווען אַלעמענס שמחה און איינעמס טרויער איז געווען אַלעמענס טרויער.

דער עיקר, דער תוך פון זייער צוזאַמענלעבן איז געווען שמחה: "והיית אך שמח", שטענדיק פריילעך און נישט צולאָזן קיין עצבות - האָט זייער רבי ר' נחמן בראַצלאָווער ⁽¹⁾ שטענדיק געוואָרנט, - אַפילו טרערן וואָס מען פאַרגיסט אין אַן עת-צרה דאַרפן אַרויסקומען פונעם מקור השמחה און נישט, חלילה, פונעם מקור העצבות: "בכיה" - האָט ר' נחמן געזאָגט - איז די ראשי-תיבות פון: "בשמך יגילון כל היום - מיט דיין נאָמען פרייען זיי זיך אַ גאַנצן טאָג" (תהלים פ"ט - 17).

געדאַוונט האָבן זיי אין אַן אייגענער קלויז, וואָס האָט זיך געפונען אין אַ "אמקע": אַ פאַר טרעפלעך אַראַפּ צו, אַזוי אַז די פענצטער זיינען געווען כמעט אויף דער זעלבער פלאַך ווי דער טראָטוואָר. דער בראַצלאָווער נוסח-התפילה איז אַן אייגנאַרטיקער. לויט זייער מסורה שטאַמט ער פון ר' נחמנען אַליין. בעתן דאַוונען פלעגן זיי אונטערשפרינגען, אונטערטאַנצן און נישט איינשטיין רויק אויף איין אַרט, אַלעמאַל אין דער בחינה פון "כל עצמותי תאמרנה". אין ברען פון זייערע תפילות פלעגן זיי אַריינמישן אַ סך ייִדישע און אַפּטמאַל אפילו גוי'שע ווערטער.

עס איז אויך געווען די הנהגה פון אַ בראַצלאָווער חסיד צו פראַווען מדי יום ביומו אַ קורצע התבודדות. איז וווּ ער זאָל זיך נישט געווען געפינען, צי ביי זיך אין דערהיים, צי ביי דער אַרבעט, אַדער גאַר אויף אַ נסיעה אין דער באַן, האָט ער זיך אויף עטלעכע מינוט אַפּגעזונדערט פון אַלעמען, זיך פאַררוקט אין אַ ווינקל, פאַרשטעלט דאָס פנים, מצמצם געווען זיינע רעיונות אויף לשם יחוד קודשא בריך הוא און בשעת-מעשה געזאָגט אַ תפילה קצרה - די תפילת ההתדבקות. דער נוסח, די ווערטער פון דער דאָזיקער תפילה איז נישט געווען קיין מסורותדיקע, קיין איינגעשטעלטע פון פריער, פאַר אַלעמען צוגלייך, נייערט יעדער איינער האָט בעת דער התדבקות געזאָגט, וואָס ער האָט דעמאַלט געפילט, מיט אייגענע ווערטער, מיט אייגענע נוסח - און דווקא אויף דעם אייגענעם גערעדטן לשון. אַזוי איז, לויט דער מסורה, געווען די הנהגה פון דעם רבין ר' נחמן און אַזוי האָט ער באַפוילן זיינע תלמידים זיך נוהג צו זיין:

"די תפילת-ההתדבקות דאַרף זיין מעומקא דליבא און דווקא אויפן לשון וואָס מ'רעדט, נישט אויף לשון-

קודש. וואָרעם אויף לשון-קודש איז שווער אויסצורעדן דאָס האַרץ, ווייל ס'איז נישט אונדזער שטייגער

צו רעדן לשון-קודש" (ספר לקוטי מהר"ג ח"ב כ"ה).

אויפן פסוק: "והסירותי לב אבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר" (יחזקאל י"א, י"ט), ווייזן די בראַצלאָווער אַן אַז לב בשר זיינען די אותיות פון ברשלב (בראַצלעוו).

גלגולו של מכתב

ווי געזאגט, זיינען זיי געווען דערווייטערט פון אלעמען, האָבן זיי מצידם אויך אלעמען דערווייטערט פון זיך. אַ פרעמדן, אַ נישט-זייעריקן, איז געווען גאַנץ שווער, כמעט אוממעגלעך, אַריינצוקומען אין זייער מסיבה. זיי האָבן אים פשוט נישט אַריינגעלאָזט. ווי זיי האָבן שפעטער אונדז דערקלערט, האָבן זיי דאָס געטאָן, כדי צו פאַרמיידן אומאַנגענעמעלעכקייטן מצד פרעמדע, וואָס פלעגן קומען מכלומרשט דאַוונען מיט זיי און דערנאָך פּראָוואַצירן ביז צו בלוטיקע געשלעגן.

דורך אַ סך אַנשטרענגונג, געדולד און אויסדויער איז אונדז, ייִדן פון מרחקים, דאָך געלונגען צו קריגן זייער צוטרוי, און גאָר אינגיכן זיינען מיר אַפילו פאַררעכנט געוואָרן ווי אייגענע. מיר האָבן געדאַוונט אין זייער קלויז, שבת עולה-לתורה געווען און מיט זיי צוזאַמען געגעסן די שבתדיקע סעודות.

"שלוש סעודות" האָבן זיי געפּראָוועט בחברותא, אַלע איינינעם, ביי זיך אין קלויז. יעדער האָט מיטגעבראַכט אַ פאַר כזיתן צום עסן, אַוועקגעלייגט כלאחר-יד אויפן טיש. ווען אַלע זיינען שוין געווען געקומען, אייניקע איינינעם מיט זייערע פרויען, וואָס האָבן, אגב, געהאַט אַ באַזונדערן אַריינגאַנג צו דער עזרת נשים, - האָט מען געדאַוונט מנחה און זיך באַלד געזעצט אַרום די טישן, טועם געווען לשם מצווה פון די מיטגעבראַכטע מאכלים און אַנגעהויבן מקיים צו זיין די מצווה פון "שלוש-סעודות", מיט אַלע הידורים, מיט נגינה וזימרה. תחילת האָט מען געזונגען די פּיוטים: "בני היכלא", "א-ל מסתתר", געזאָגט "תא חזי" און דערנאָך איבערגעגאַנגען צו נגינה אָן ווערטער, צו ניגונים אייגענע, בראַצלאָווער ירושה-ניגונים.

צווישן איין ניגון און צווייטן האָט מען אויך געזאָגט דברי תורה, דערציילט אַ מעשה, אַ משל, איבערגעזאָגט אַ "חידוש", אַ מימרא, אַדער סתם אַ גוט וואָרט, און אַלץ פונעם רבין ר' נחמן - דער נחל נובע מקור חכמה. און באַלד ווידער ממשיך געווען מיט נגינה. און געזונגען האָבן זיי מיט גרויס התעוררות, מיט פּלאַם-פּייער - און אין ברען פון התלהבות זיך אויפגעהויבן און אַרויסגעלאָזט אין אַ ריקוד, אַלע איינינעם - "הללו שמו במחול". בעתן טאַנצן האָבן זיי געהאַלטן אין איין זינגען און איבערחזרן צענדליקער מאָל די ווערטער פון זוהר (= תיקוני זוהר, תיקון כא, דף נא, ב): "אורייתא בניגונא, שכינתא בניגונא, ישראל סלקין מגו גלותא בניגונא" (די תורה איז געגעבן געוואָרן מיט אַ ניגון, די שכינה - מיט אַ ניגון, ייִדן וועלן אַרויסגיין פון גלות מיט אַ ניגון).^[6]

און אַט אַזוי אין דער טונקלדיקייט פון דער קלויז, האָבן זיי און זייערע שאַטנס געטאַנצט אין אַ געשלאַסענעם קרייז. שעה-לאַנג, מיט התרוממות-הרוח, מיט התפשטות הגשמיות, ממש עד כלות הנפש.^[6]

מלווה-מלכה האָבן מיר דעם זעלביקן מוצאי-שבת געפּראָוועט אין הויז פון אַן אוראייניקל פון ר' נחמן בראַצלאָווער, ר' הלל, אַ ליבער, האַרציקער מענטש. הויך געוואַקסן, אַ לאַנגע בלאַנדע באַרד, דער יחוס לייכט אַראָפּ פון זיין גוטמוטיקן שטענדיקן שמייכלענדיקן פנים. אַ למדן און אַ מוסמך להוראה. ער האָט זיך אָבער מיט רבנות נישט פאַרנומען און זיך מפרנס געווען פון מסחר.

ביי אים אין הויז האָבן זיך די בראַצלאָווער חסידים צונויפגעקליבן צו מלווה מלכה. באַלד נאָך הַבדלה האָט ר' הלל אויסגעשפּילט אויף אַ פידל אַ צאָל ניגונים, וואָס ער האָט במסורה פון זיין עלטער-זיידן ר' נחמן, וואָס האָט, אגב, שטאַרק געהאַלטן פון שפּילן פידל צו מלווה-מלכה. ר' נחמן האָט דאָס דערקלערט אויף פּאָלגנדיקן אופן: די סעודת מלווה-מלכה ווערט אַנגערופן "סעודתא דודו מלכא - די סעודה פון דוד המלך"^[6], און מלך דוד, דער נעים זמירות ישראל, האָט, כידוע, געשפּילט פידל: "דודס פידעלע!".

גלגולו של מכתב

ר' הלל האָט אונדז איבערגעגעבן, אַז זיין זיידע ר' נחמן פלעגט זאָגן, אַז דורך שפּילן פּידל קען מען דערגרייכן צום "מעין הזמרה" און שעפּן פון אים פּולע הויפּנס. מ'דאַרף בלויז קענען שפּילן ריכטיק. פּדהצור ⁽⁸⁾ האָט מיט זיין פּידעלע מגלה געווען סודות התורה. ס'איז בלויז אַ שאַד, וואָס ער אַליין האָט נישט געוואוסט וואָס ער איז מגלה.

ער האָט אונדז, אגב, אויך איבערגעגעבן אַ טייטש מיט אַ משל, פון זיין עלטער-זיידן, אויפן פּסוק, "אזמרה לאלה-י בעודי" (תהלים ק"ד - 33) וואָס האָט אַ שייכות צו נגינה וזמרה.

"אויף דער וועלט - האָט ר' נחמן געזאָגט - איז פאַראַן איין הייליקער ייִדישער ניגון, וואָס איז כּולל אין זיך דעם גאַנצן כלל ישראל. אין דער נשמה פון יעדן יחיד, פון יעדן איינציקן ייִדן, איז פאַראַן אַ קלייניקער חלק פון אַט-דעם כלל-ניגון, אַ ניצוץ בלויז. דער צדיק קלייבט צונויף די אַלע צעוואָרפענע, באַזונדערע ניצוצות, און זינגט דעם וועלט-ניגון - בשלימות. איז אַז דער צדיק זינגט דעם כלל-ניגון בשלימות און מיט כּוונה, דערוועקט ער אַלע באַזונדערע חלקים און מאַכט זיי זינגען. זינגען מיט אים מיט אַלע הערצער און ער דערפּרייט אַלע נשמות. און אַז די נשמה פון אַ מענטשן דערשפּירט דעם חלק ניגון, וואָס האָט אַ שייכות צו איר שורש - ווערט דעמאָלט דער גאַנצער מענטש דערהויבן, געהייליקט און ער דערפּילט, אַז ער איז אַ טייל פונעם גרויסן געזאַנג: פונעם כלל-ישראל ניגון. און אַט דאָס איז דער טייטש און דער מיין פון דעם פּסוק: "אזמרה..." איך וועל זינגען, "בעודי" מיט מיין "עוד", מיט מיין אייגענעם חלק, מיט דעם ניצוץ, וואָס איז אין מיין נשמה און וואָס איז שייך בלויז צו מיר".

"ס'זיינען פאַראַן דרייערליי ניגונים - האָט דער רבי ר' נחמן אַמאָל אַ זאָג-געטאַן - אַ ניגון וואָס מ'זינגט ביים דאַוונען, אַ ניגון וואָס מאַכט דאַוונען און אַ ניגון וואָס מאַכט אַ דאַוונער".

דער עולם ביי דער מלווה-מלכה האָט געזונגען ווונדערלעכע בראַצלאווער ניגונים. איין ניגון שענער פונעם צווייטן. ר' הלל האָט די גאַנצע צייט אונטערגעהאַלטן אויפן פּידל. מ'האָט דערציילט מעשיות וועגן ר' נחמן בראַצלעווער, וועגן די רדיפות, וואָס ער איז זיך אויסגעשטאַנען; וועגן דער גרויסער מחלוקה, וואָס ער האָט געפּירט, פּריער מיטן "שפּאַלער זיידן" און דערנאָך מיטן "סאַווראַנער צדיק" און אויך וועגן זיין נסיעה קיין ארץ-ישראל.

ר' הלל האָט דערציילט, אַז ווען ר' נחמן איז צוריקגעקומען פון זיין נסיעה קיין ארץ-ישראל (אין 1799), האָט ער געזאָגט צו זיינע חסידים מקורבים בזה הלשון: "קינדערלעך! איך האָב אייך געבראַכט אַ מתנה פון ארץ-ישראל און איר נאָמען איז מחלוקה!". און שפּעטער, ווען מ'האָט אים אָנגעהויבן שטאַרק צו רודפּן, האָט ר' נחמן צו זיי ווידער געזאָגט: "ניין, קינדערלעך! נישט אַזוי האָב איך געמיינט! איך האָב געמיינט, אַז מ'וועט מיך אויף אַ ייִדישער "פּריזבע" נישט לאָזן זיצן!".

און אַט אַזוי האָבן די בראַצלאווער ביי ר' הללן אין הויז געמיטלעך פאַרבראַכט מיט נגינה וזמרה, געשמעסט אין דברי-תורה, ביז די בעל-הביתטע האָט פון דער קיך געגעבן אַ צייכן - האָבן מיר זיך אַלע געוואַשן, אַרומגעזעצט זיך ביי דעם געגרייטן טיש און שטאַרק הנאה געהאַט פונעם הייסן רויטן, בוראַקע-באַרשט, וואָס מ'האָט דערלאָנגט. מ'האָט אין מיטן עסן געזונגען די "זמירות למוצאי שבת", געזאָגט דעם באַזונדערן "אתקינו" לכבוד דוד מלך ישראל: "אתקינו סעודתא דמהימנותא דא היא סעודתא רביעאה דדוד מלכא..." און פאַרענדיקט האָט מען מיט אַ ריקוד. ווען מיר זיינען זיך צעגאַנגען, האָבן די הענער געקרייעט שוין אויף דער דריטער אשמורה.

גלגולו של מוכתב

און אָט ביי דעם שיינעם, מערקווירדיקן בראַצלאָווער חסיד אין הויז, ביי ר' הלל, האָבן מיר אין משך פון עטלעכע וואָכן דורכאַנאַנד פאַרשריבן פון אים און פון זיינע מקורבים הונדערטער שאַרפע מאמרים און ווונדערלעכע מעשיות, וואָס זיינען אין משך פון עטלעכע דורות איבערגעגעבן געוואָרן איש מפי איש, בלויז צו אייגענע, צו גאָר נאָענטע. מיר האָבן אויפגענומען אויפן פאַנגראַף ר' הללס פידל-שפילן און צענדליקער בראַצלאָווער ניגונים ותפילות, געזונגען פון אים און פון זיינע מקורבים.

אגב האָבן מיר פון ר' הללן אָפגעקויפט אַ צאָל ווערטפולע חפצים פאַרן ייִדישן עטנאָגראַפישן מוזיי, צווישן זיי: אַ כתב-יד פון ר' נתנען, ר' נחמנס תלמיד; אַ קרישטאָלענעם הענג-לייכטער, וואָס איז לויט דער משפחה-מסורה געהאנגען ביי ר' נחמן בראַצלאָווער אין זיין חדר מיוחד; אַ ווייסע זיידענע "זשופיצע" מיט אויסגעשלאָגענע בראַקאָטע ווייסע קווייטן; אַ ברייטן ווייסן זיידענעם גאַרטל פון זעלבן שטאָף און אַ שטיינערנעם חנוכה-לאָמפ.

הערות:

1 ר' נחמן בראַצלאָווער (ר"ח ניסן תקל"ב 1772 - י"ח תשרי תקע"א 1810) איז געווען ר' ישראל בעל-שם-טובס אָן אוראייניקל (דער זון פון פייען, אָדל דעם בעש"טס טאָכטער). אין 1798 האָט ר' נחמן געמאַכט אַ נסיעה קיין ארץ-ישראל און האָט דאָרט פאַרבראַכט, אַרום אַ יאָר, אין טבריה. אין 1802 האָט ער זיך באַזעצט אין בראַצלאָו און אין יאָר 1810, נאָך אַ שריפה, זיך אַריבערגעקליבן קיין אומאַן, ווו ער איז און עלטער פון 36 יאָר נסתלק געוואָרן און דאָרט געקומען צו קבורה. זיינע חסידים, פון די ווייסטע מרחקים, פלעגן קומען אויף ראש-השנה צו זייער רבין קיין אומאַן, וועמען זיי האָבן באַטראַכט ווי אַ לעבעדיקן און קיין אַנדער רבין אויף זיין אָרט נישט אויפגענומען.

2 ר' נחמן בראַצלאָווער פלעגט זאָגן: וואָרום טאַנצן חסידים? דערפאַר, מחמת בעתן טאַנצן הייבט מען זיך אויף פון ערדישקייט, פון גשמיותדיקע ענינים, און אויב אַפילו נאָר אויף איין טפה, איז אויך גס זו לטובה.

3 ס'איז כדאי צו דערציילן, אַז ווען אַן-סקי האָט דערזען די בראַצלאָווער חסידים טאַנצן, איז ער אַזוי נתפעל געוואָרן, אַז ער האָט טעלעגראַפיש פאַרגעשלאָגן סטאַניסלאָוסקיין, פונעם מאָסקווער "כודאַזשעסטוועני טעאַטער", וואָס האָט צו יענער צייט געהאַלטן אין צוגרייטן די אויפפירונג פון אַן-סקיס מיסטישער דראַמע "דער דיבוק", אַז ער זאָל שיקן זיין באַלעט-מייסטער קיין באַרדיטשעוו, וועט ער זען ווי אַזוי חסידים טאַנצן. איז טאַקע אין עטלעכע טעג אַרום געקומען פון מאָסקווע סטאַניסלאָוסקיס באַלעט-מייסטער, און ער איז איין שבת בייגעווען מיט אונדז ביי די בראַצלאָווער חסידים און געזען זייערע טענץ ביים "שלוש סעודות".

4 אין תלמוד (שבת כ. א.) ווערט דערציילט, אַז אויף דוד המלכ'ס תפילה צו גאָט: "הודיעני ה' קצ'י ומדת ימי מה היא - לאַז מיר וויסן, גאָט, מיין סוף, און די מאָס פון מיינע טעג וואָס זי איז?" (תהלים ל"ט - 6), האָט מען אים מגלה געווען, אַז ער וועט שטאַרבן שבת, און דעריבער פלעגט ער מוצאי-שבת לויבן גאָט, און זיך פרייען, וואָס ער וועט זיכער לעבן נאָך אַ וואָך.

5 אַ באַרימטער פידלער אין זשיטאָמיר, וואָס פלעגט שפילן אויף רבישע חתונות.

[התרגום]

"סעודה שלישית" ו"מלווה מלכה" בחברתם של חסידי ברסלב

וה"נכד" שניגן בכינור

כאשר ביקרה המשלחת בברדיצ'ב, בשנת 1913, עדיין גרו שם כ-60-70 משפחות של חסידי ברסלב, שחיו בפני עצמם, מבודדים מכולם. הם לא הורשו ליטול חלק פעיל בשום ענין קהילתי; הם לא התקבלו בשום חברה מקומית; לא התחתנו איתם, ובכלל נמנעו מלבוא איתם בשום מגע ומשא. אולם בינם לבין עצמם, חיו אותם עשרות חסידי ברסלב באחדות ובאהבה גדולה. ממש חלקו ביניהם את פת הלחם. שמחתו של היחיד הייתה שמחתם של כולם ואבלו של היחיד היה אבלם של כולם.

גלגולו של מכתב

העיקר, הפנימיות, של חייהם המשותפים, הייתה השמחה: "והיית אך שמח", תמיד בשמחה, ולא להניח מקום לשום סוג של עצבות – כך חזר והזהיר רבם ר' נחמן מברסלב ^[1]. גם הבכי בעת צרה צריך לנבוע ממקור השמחה, ולא, חלילה, ממקור העצבות. "בכיה" – אמר רבי נחמן – היא ראשי התיבות של "בשמך יגילון כל היום" (תהלים פט, יז). הם התפללו ב"קלויז" משלהם, שמצוי היה בכעין מרתף: יש לרדת כמה מדרגות, כך שהחלונות היו כמעט באותו מפלס עם המדרכה... נוסח התפילה הברסלבאי הינו ייחודי, ולפי המסורת שבידם מקורו ברבי נחמן עצמו. בשעת התפילה היו מקפצים ומרקדים, הם לא יכלו לעמוד רגועים על מקום אחד... תמיד בבחינה של "כל עצמותי תאמרנה". בלהט תפילתם היו מערבים מילים רבות באידיש ולעיתים קרובות – אף בלועזית.

גם זאת היה מנהגו של חסיד ברסלב – לערוך מדי יום ביומו התבודדות קצרה. היכן שלא יהיה, אם זה בבית, אם בעבודה, או בעיצומה של נסיעה ברכבת, נפרד הוא לכמה דקות מכל הסובבים, נדחק לפינה, מסתיר את פניו, מקבץ את כל רעיונותיו 'לשם יחוד קודשא בריך הוא' ובשעת מעשה אומר תפילה קצרה – זוהי תפילת ההתדבקות. הנוסח, המילים, של תפילה זו, לא עברו במסורת, הם לא היו קבועים מראש, או שווים לכולם, אלא שכל אחד בעת ההתדבקות – אומר היה את מה שהרגיש באותו רגע. עם מילים משלו, עם נוסח אישי, ודווקא בשפה המדוברת. כך, לפי המסורת, הייתה הנהגתו של הרבי ר' נחמן, וכך ציווה לחסידיו:

"על תפילת-ההתדבקות לנבוע מעומקא דליבא, ודווקא בשפה המדוברת, לא בלשון-הקודש, משום

שבלשון זו קשה יותר להשיח את הלב, הרי אין זו השפה המדוברת בינינו" (ספר ליקוטי מוהר"ן ח"ב כ"ה).

על הפסוק: "והסירותי לב אבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר" (יחזקאל יא, ט), מצביעים חסידים ברסלב כי "לב בשר" הם אותיות "ברסלב" (ברסלב).

כפי שסיפרנו, היו החסידים מרוחקים מכולם, וזה גרם להם להרחיק את האחרים. לזר, לזה שאינו משלהם, היה די קשה וכמעט בלתי אפשרי להצטרף למסיבתם. הם פשוט לא הניחו לו להכנס. כפי שהם הסבירו לנו מאוחר יותר, נבע הדבר מכורח המציאות: הם עשו זאת כדי למנוע אי נעימויות מצד זרים שהיו באים כאילו להתפלל איתם ולאחר מכן מעוררים פרובוקציות שהגיעו עד לתגרות ידיים.

לאחר מאמצים רבים, הרבה סבלנות והמון ציפייה, עלה בידינו, יהודים ממרחקים, לרכוש את אמונם ודי מהר נחשבנו כחלק מהם. התפללנו בקלויז שלהם, ובשבת אף עלינו לתורה ויחד אכלנו את סעודות השבת.

את הסעודה השלישית ערכו החסידים בחברותא, כולם יחד, אצלם בקלויז. כל אחד הביא עמו מספר "כזיתים" לסעודה, כשהוא מניחם כלאחר-יד על השולחן. כאשר הגיעו כולם, הם ורעיותיהם, שאגב, הייתה להם כניסה נפרדת לעזרת הנשים, התפללו מנחה ומיד התיישבו סביב השולחן, טעמו לשם מצווה מהמאכלים שהביאו עמם, והחלו לקיים את מצוות "סעודה שלישית" עם כל ההידורים, מתוך נגינה וזמרה. בהתחלה שרו את הפיוטים: "בני היכלא", "א-ל מסתתר", אמרו "תא חזי", ולאחר מכן עברו לנגינה ללא מילים, לניגונים שלהם, ניגוני-ירושה ברסלבאים.

בין ניגון למשנהו אומרים היו דברי-תורה, מספרים מעשייה, או משל, חוזרים על "חידוש", מימרא, או סתם אמרה נאה, הכל הכל מהרבי ר' נחמן – הנחל נובע מקור חכמה; ושוב ממשיכים בנגינה. ושרים היו הברסלבאים בהתעוררות גדולה, בלבת-אש, ובלהט ההתלהבות היו קמים ויוצאים בריקוד, כולם כאחד – "הללו שמו במחול". בשעת הריקוד לא חדלו מלפזם ולחזור עשרות פעמים על מילות הזוהר הקדוש (= תיקוני זוהר, תיקון כא, דף נא, ב): "אורייתא בניגונא, שכינתא בניגונא, ישראל סלקין מגו גלותא בניגונא" (התורה ניתנה בניגון, השכינה – בניגון, עם ישראל יצא מהגלות

עם ניגון) ^[2].

וכך, באפולוית הקלויז, רקדו הם וצלליהם במעגל סגור. שעות ארוכות, מתוך התרוממות הרוח, מתוך התפשטות הגשמיות, ממש עד כלות הנפש ^[3].

את סעודת "מלווה מלכה" ערכנו במוצאי אותה שבת בבית נינו של רבי נחמן מברסלב: איש אהוב ולבבי, ר' הלל. גבה קומה, בעל זקן בלונדיני ארוך; יחוסו קורן ממאור פניו הטובות, המחויכות-תמיד. איש למדן ואף מוסמך להוראה, אולם הוא לא התעסק עם רבנות והיה מתפרנס ממסחר.

בביתו התאספו חסידי ברסלב לסעודת "מלווה מלכה". מיד לאחר 'הבדלה' ניגן ר' הלל בכינור מספר ניגונים, מאלו שירש מסבא-רבא רבי נחמן, שאגב העריך מאד את הנגינה בכינור בסעודת מלווה מלכה. רבי נחמן הסביר זאת כך: סעודת מלווה מלכה נקראת "סעודת דוד מלכא"^[4], ודוד המלך, נעים זמירות ישראל, הלא כידוע, מנגן בכינור היה: "כינור דוד!" ("דודים פידעלען").

ר' הלל מסר לנו כי סבו רבי נחמן היה אומר שבאמצעות הנגינה בכינור אפשר להפעיל אל "מעייני הזמרה" ולשאוב ממנו מלא חפניים; צריך רק לנגן נכון... פדהצור ^[5] היה מגלה עם כינורו סודות התורה, רק חבל שהוא עצמו לא ידע מה הוא מגלה...

הוא אגב, מסר לנו גם כן פירוש עם משל מסבא-רבא שלו, על הפסוק "אזמרה לאלה-י בעודי" (תהלים קד, לג), פירוש ששייך לנגינה וזמרה.

"בעולם – אמר רבי נחמן – קיים ניגון יהודי אחד קדוש, הכולל בתוכו את כלל ישראל כולו. בנשמתו של כל יחיד, של כל יהודי ויהודי, קיים חלק קטנטן מאותו ניגון כללי, ניצוץ בלבד. הצדיק מלקט יחד את כל הניצוצות המפוזרים והמפורדים, ושר את אותו ניגון כלל-עולמי בשלימות. וכשהצדיק שר את הניגון הכללי בשלימות ובכוונה, הוא מעורר בכך את כל החלקים הנפרדים וגורם להם להתחיל לשיר. שרים אפוא עמו כל הלבבות ומשמח הוא את כל הנשמות. וכשנשמתו של אדם מרגישה את אותו חלק ניגון השייך לשורשה – אזי מתרומם ומתקדש האדם כולו והוא חש כיצד הוא חלק מהניגון הגדול, ניגונו של כלל ישראל. וזהו פירוש וכוונת הפסוק: "אזמרה..." – אני אשרי, "בעודי" – עם ה"עוד" שלי, עם החלק האישי שלי, עם אותו ניצוץ שבנשמתו שלי, הניצוץ ששייך אך ורק לי".

"שלושה מיני ניגונים הם" – שח פעם הרבי רבי נחמן – "ניגון אותו שרים בתפילה, ניגון שגורם לאדם להתפלל, וניגון שעושה את האדם ל'מתפלל'" ("א ניגון וואס מ'זינגט ביים דאוונען, א ניגון וואס מאכט דאוונען און א ניגון וואס מאכט א דאוונער").

הציבור שר אפוא בסעודת "מלווה מלכה" ניגונים ברסלבים מופלאים. כל ניגון יפה יותר מרעהו. במשך כל הזמן היה ר' הלל מלווה את השירה בכינורו. סיפרו מעשיות אודות רבי נחמן מברסלב, על הרדיפות שעמד בהם, ועל המחלוקת הגדולה של הסבא משפולי, ומאוחר יותר של הצדיק מסוון; וכן אודות נסיעתו של רבי נחמן לארץ ישראל.

ר' הלל סיפר כי כאשר חזר רבי נחמן מנסיעתו לארץ ישראל (בשנת תקנ"ט), אמר לחסידי-מקורביו בזה הלשון: "בניי! הבאתי לכם מתנה מארץ-ישראל ומחלוקת שמה!". ומאוחר יותר כאשר החלו לרדוף אותו בחזקה, אמר להם שוב רבי נחמן: "לא, בניי! לא כך הייתה כוונתי! כוונתי הייתה שעל ספסל יהודי ("א יידישער פריזבע") לא יניחו לי לשבת!".

וכך היו הברסלבאים מבליים בנועם בבית ר' הלל בנגינה וזמרה ושחים בדברי-תורה עד שבעלת-הבית נתנה את האות מן המטבח – מיד קמנו כולנו לנטילת ידים, התיישבנו מסביב לשולחן הערוך ונהננו מאד ממרק הסלק המהביל שהוגש לכולנו.

באמצע הסעודה שרו את ה"זמירות למוצאי שבת", אמרו את ה"אתקינו" המיוחד לכבודו של דוד מלך ישראל: "אתקינו סעודתא דמהימנותא דא היא סעודתא רביעאה דדוד מלכא..." וסיימו בריקוד.

כאשר פנינו איש איש לדרכינו, כבר קרא התרנגול באשמורת השלישית...

וכך במשך שבועות מספר, בביתו של אותו חסיד ברסלב מיוחד במינו – ר' הלל, רשמנו את אשר שמענו מפיו ומפי מקורביו – מאות מאמרים 'חריפים' ומעשיות מופלאות שנמסרו במשך דורות איש מפי איש, רק לאנשים 'משלנו', לקרובים ביותר. כמו כן הקלטנו בפונוגרף את נגינתו של ר' הלל בכינור, ועשרות ניגונים ותפילות בנוסח הברסלבי, מושרים בפיו ובפי מקורביו.

אגב, רכשנו מר' הלל מספר חפצים רבי-ערך עבור המוזיאון האתנוגרפי היהודי, ביניהם: כתב יד מרבי נתן, תלמידו של רבי נחמן; נברשת מקריסטל, שלפי המסורת המשפחתית הייתה תלויה בחדרו המיוחד של רבי נחמן; קפוטת משי לבנה רקומה פרחים לבנים בחוטי זהב; אבנט משי לבן, רחב, מאותו סוג בד וחנוכייה עשויה אבן.

הערות:

1 רבי נחמן מברסלב (ר"ח ניסן תקל"ב – י"ח תשרי תקע"א) היה נינו של רבי ישראל בעל-שם-טוב (ר' נחמן היה בנה של פינא, בתה של אדל בת הבעש"ט). בשנת תקנ"ח ערך רבי נחמן את נסיעתו לארץ ישראל, בה שהה, בסביבות שנה, בעיר טבריה. בשנת תקס"ב קבע את מושבו בברסלב, ובשנת תק"ע לאחר שריפה שפרצה בעיר, עבר לאומן, שם נסתלק בגיל 38, ושם הובא לקבורה. חסידי, ממרחקים הכי עצומים, היו נוסעים לאומן לראש-השנה להיות עם רבם, שאותו החשיבו כצדיק חי, ואחר על כסאו לא הושיבו.

2 אומר היה רבי נחמן מברסלב: מפני מה חסידים רוקדים? משום שאז, בעת הריקוד, מתרוממים מארציות, מעניני גשמיות, ולו יא זה רק בטפח אחד, הרי שגם זו לטובה.

4 בתלמוד (שבת פ, א.) מסופר, כי על תפילתו של דוד המלך: "הודיעני ה' קצי ומדת ימי מה היא" (תהלים לט, ה), השיבו לו כי יום פטירתו יחול בשבת, אי לכך היה דוד מהלל את ה' במוצאי שבת, ושמח על כך שוודאי יחיה עוד שבוע ימים.

5 כנר מפורסם בז'טומיר, שהיה מנגן בחתונות אדמורי"ם.

התיאור המרתק החזיר אותנו אל חסידי ברסלב של לפני כמאה שנה: נרדפים ומבודדים אך מתהלכים בגן-עדן עלי אדמות. בילינו שבת מופלאה במחיצתם, ואף פגשנו בנכדו של רבינו – איש מִיִּטְיָב לְנֶגֶן, הפורט עלי כינור ומגלה רזי אור.

נכד יקר זה מוכר היטב בתולדותיה של ברסלב כר' אייזיקל ברדיצ'בר, שהיה מכונה "המיוחס" (בה"א הידיעה) עקב ייחוסו לרבינו משני צדדים: הן מצד אביו ר' שמחה ברוך – בנה של הצדקת מרת שרה בת רבינו; והן מצד אמו מרת רבקה מרים – בתה של הצדקת מרת אדל בת רבינו.

רבי לוי יצחק בנדר ע"ה, וכן רבי יוחנן גלנט – איש ברדיצ'ב, ידעו לספר רבות אודות ר' אייזיקל דנן, ומדי פעם היו מזכירים בערגה את כינורו הנעים שהיה מוסיף ניחוח מיוחד לסעודת ה"מלווה-מלכה" של החסידים בברדיצ'ב. לדברי רבי יוחנן, היה גם הכינור "מיוחס" עד להפליא. הוא היה כינורו של הבעל-שם-טוב הקדוש, הסבא-רבא של רבינו.

ייתכן מאד שא. רכטמן שכתב את זיכרונותיו לאחר שנים רבות מאז חברותו במשלחת האתנוגרפית, לא העביר את שמו של "הנכד" במדויק, ובמקום ר' אייזיקל' רשם בטעות ר' הלל'.

ובכן, לאחר הדרך הארוכה שעשינו, מצוידים כעת במידע רב-ערך על אוצר חפצי קודש וכתבי-יד שהיו ברשותו של ר' אייזיקל בברדיצ'ב, הבה נחזור למכתב של רבינו שהתגלה לאחרונה.

כאמור, נמצא המכתב בספר 'פוטוגרפינג דה ג'ואיש ג'יישן', המכיל אוסף נדיר של תמונות שמקורן בארכיונו של שלמה יודובין – צלם המשלחת של אנ-סקי – שנחשף לאחרונה על-ידי צוות חוקרים ברוסיה. התמונות ברובן, נותנות תיעוד-חזותי של החיים היהודיים במחוזות וולין, פודוליה, וקייב ערב מלחמת-העולם הראשונה, וביניהן אף מוצגים: בתי כנסת, חפצי אמנות ובתי קברות. אולם למזלנו הטוב, צולמו לעתים נדירות-מאד גם פנקסי קהילות וכתבי-ידות, וכך זכינו לגלות בדף האחרון של האלבום, תצלום ממכתבו של רבינו.

מסתבר, כי שאיפתו של אנ-סקי לצאת מכל עיירה 'ברכוש גדול' – לא תמיד התממשה. לא פעם גבר חפצו של בעל-החפץ להשאיר את דבר-הערך ברשותו ולא להיפרד ממנו אף בעד כל הון דעלמא. ובמקרים שכאלה, היה אנ-סקי מסתפק בתמונה חזותית של אותו דבר-ערך, אולי בכך ישתמר זכרו...

וכך ייתכן מאד שבאותו ביקור מופלא בברדיצ'ב, לא אבה ר' אייזיקל להיפרד מן המכתב שכתב רבינו הקדוש לכתו – הסבתא אדל, ורק הרשה ליודובין לצלם אותו, עבורנו!...

במאמרים הבאים נצא למסע חיפוש, ונתחקה מה עלה בגורל התיעוד-המקיף שערכו חברי המשלחת בברדיצ'ב: ההענקות וההקלטות. וכמו כן נדון בסוגיית כתיב היד והחפצים – את אשר ישנו ואת אשר איננו עמנו היום.

רב תודות למר בנימין לוקין, איש הארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי, על המידע החשוב אודות המשלחת האתנוגרפית. מאמרו המצוין בספר 'בחזרה לעיירה' (ירושלים תשנ"ד), היה לנו לעיניים. תודה לידידנו היקר רבי יהושע מונדשיין, העומד לימיננו בכל עת. ולאברכים היקרים: ר' ישראל נחום קרלינסקי ור' ישראל מאיר גבירץ, שסייעו בעדינו בחפץ לב ורוח נדיבה.

גלגולו של מכתב

